

КИБА ЛЕСЯ МИКОЛАЇВНА

65.9(4Укр)305.143.23
УДК 622.323.005.3(043.3)

К38

**УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧИМИ ЗАПАСАМИ
ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ВИДОБУВАННЯ ТА ТРАНСПОРТУВАННЯ
ПРИРОДНОГО ГАЗУ**

Спеціальність 08.00.04 — економіка та управління підприємствами
(нафтова і газова промисловість)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук



Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економіки підприємства Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу Міністерства освіти і науки України

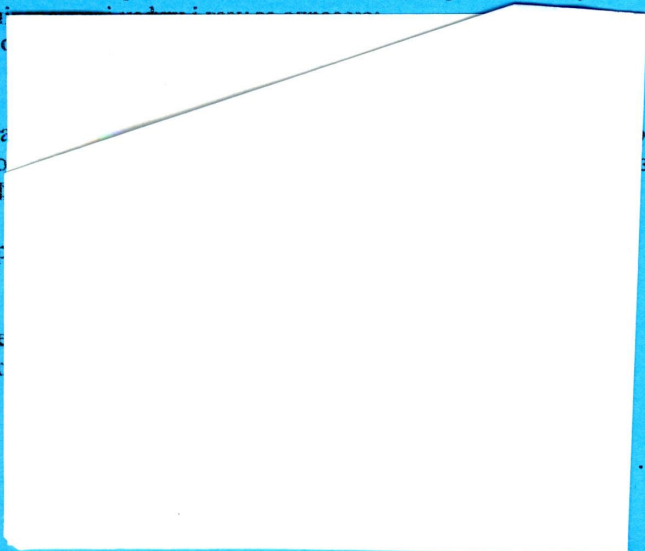
- Науковий керівник** доктор економічних наук, професор
Данилюк Микола Олексійович,
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу,
завідувач кафедри економіки підприємства
- Офіційні опоненти** доктор економічних наук, професор
Крикавський Євген Васильович,
Національний університет «Львівська політехніка»,
завідувач кафедри маркетингу і логістики
- кандидат економічних наук, доцент
Скоробогатова Тетяна Миколаївна,
Таврійський національний університет
ім. В.І. Вернадського,
докторант кафедри менеджменту підприємницької діяльності

Захист відбудеться "05" березня 2009 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К20.052.06 в Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу, вул. Січеславська, 76019, Івано-Франківськ, бібліотека спеціалізованої вченої ради Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, вул. Січеславська, 76019, Івано-Франківськ, бібліотеки.

З дисертації вивчено матеріал: спеціалізованої вченої ради Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, вул. Січеславська, 76019, Івано-Франківськ, бібліотека спеціалізованої вченої ради Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, вул. Січеславська, 76019, Івано-Франківськ, бібліотеки та за адресою:

Автореферат дисертації

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради





ГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Надійність економічного розвитку України залежить від багатьох чинників, провідне місце серед яких належить вирішенню проблеми забезпечення виробництва та соціальної сфери паливно-енергетичними ресурсами. Передусім це стосується пошуку шляхів підвищення ефективності функціонування підприємств газової промисловості за рахунок внутрішніх резервів, зокрема управління виробничими запасами. Це той важіль, з допомогою якого підприємства мають можливість впливати на результати власної виробничої діяльності за будь-яких умов, що склалися у зовнішньому середовищі, де докорінно змінились внутрішні та зовнішні умови економічного розвитку країни. Успішне управління сучасними підприємствами з видобування та транспортування природного газу потребує вироблення та впровадження нової концепції управління виробничими запасами, яка врахує стратегічний і тактичний рівень управління для обґрунтування нових економічних відносин в умовах ресурсозаощадження.

Вагомий вклад в розробку питань з ресурсного забезпечення підприємств внесли вітчизняні та зарубіжні вчені: В. М. Амітан, І. О. Бланк, В. І. Бовикін, М. А. Болюх, Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Виговська, М. О. Данилюк, К. Друрі, А. Г. Загородній, Г. Д. Ейтутіс, О. С. Ємельянов, С. В. Калабухова, Л. В. Канторович, О. О. Лапко, М. Мескон, Є. І Сухін, І. Є. Тишков, І. М. Чуєв, І. К. Чукаєва, А. В. Шегда та інші.

Значної уваги дослідженням проблем забезпечення підприємств матеріально-технічними ресурсами та управлінню їхніми запасами приділено вченими-економістами: Я. С. Витвицьким, В. В. Волгіним, Дж. С. Ван Хорном, Є. В. Крикавським, М. В. Кужельним, С. А. Кулішом, С. В. Мочерним, В. К. Орловою, В. І. Оспищевим, П. Г. Перервою, О. М. Родніковим, Т. М. Скоробогатовою, О. М. Тяпухіним, М. Д. Фасоляком, М. Г. Чумаченком, Н. І. Чухрай та іншими.

Попри наявності у фаховій літературі наукових праць з проблем, які мають місце у сфері матеріально-технічного забезпечення широкого кола виробництв, не приділено належної уваги ресурсозабезпеченню процесів видобування та транспортування природного газу. На даному етапі відсутня систематизована класифікація багатонаменклатурних виробничих запасів з обслуговуючою функцією, які використовуються у процесах видобування та транспортування природного газу, дискусійною залишається низка питань, зокрема — економічна сутність виробничих запасів, вибір класифікаційних ознак та методичні положення стосовно регулювання обсягів виробничих запасів.

Необхідність наукового розроблення окреслених проблем з урахуванням специфіки вітчизняної економіки свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження та її прикладне значення для забезпечення ефективної діяльності підприємств сфери видобування та транспортування природного газу у вирішенні важливих загальнодержавних завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота відповідає завданням, визначеним Національною програмою «Нафта і газ України до 2010 року», включаючи роботу з виконання науково-дослідницької теми

«Нормування виробничих запасів. Розроблення, погодження, затвердження та впровадження нормативів виробничих запасів матеріально-технічних ресурсів у підприємств НАК «Нафтогаз України». Основні положення» (номер державної реєстрації 0106U009818), в межах якої автором виконано розділи: «Терміни та визначення», «Порядок розроблення, погодження, затвердження та впровадження нормативів виробничих запасів» та теми «Матеріальні-технічні ресурси. Розрахунок нормативів виробничо-експлуатаційних запасів матеріально-технічних ресурсів на складах підприємств НАК «Нафтогаз України». Методика» (номер державної реєстрації 0106U009819), в межах якої автором виконано розділи «Загальні положення», «Формування інформаційної бази даних для розрахунку нормативів складських виробничо-експлуатаційних запасів» та «Розрахунок нормативів складських запасів у натуральних та вартісних величинах».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теорії та вдосконалення методології управління багатонаменклатурними виробничими запасами при видобуванні та транспортуванні природного газу на засадах аналізу та узагальнення існуючих методичних підходів та практики їхнього використання.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- уточнити тлумачення категорії «виробничі запаси» з урахуванням особливостей їхньої функціональної участі у виробничих циклах газової галузі;
- проаналізувати підходи до класифікації виробничих запасів та систематизувати класифікаційні ознаки відповідно до цілей та функцій управління виробничими запасами для сфери видобування та транспортування природного газу;
- виявити зв'язок між загальною стратегією підприємства та стратегічними цілями сфери управління виробничими запасами матеріально-технічних ресурсів (МТР), здійснивши економічну оцінку організації управління виробничими запасами на підприємствах видобування та транспортування природного газу;
- розвинути функції управління виробничими запасами МТР на засадах застосування функціонального підходу до оптимізації їхніх обсягів через нормування;
- проаналізувати обсяги виробничих запасів МТР за напрямками використання у виробничих програмах газовидобувних та газотранспортних підприємств та встановити етапність планування оборотних коштів для створення таких запасів;
- удосконалити систему звітності та контролю за оцінюванням обсягів виробничих запасів на досліджуваних суб'єктах господарювання в сучасних умовах;
- обґрунтувати передумови моделювання організаційно-економічного забезпечення управління виробничими запасами на підприємствах видобування та транспортування природного газу.

Об'єктом дослідження є процеси управління виробничими запасами на підприємствах сфери видобування та транспортування природного газу.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні підходи щодо формування ефективної системи управління виробничими запасами МТР на підприємствах сфери видобування та транспортування природного газу.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дослідження склали фундаментальні положення економічної теорії, бухгалтерського обліку, фінансового

аналізу, логістики, менеджменту, статистичного та економетричного аналізу, прогнозування. Інформаційною базою дослідження слугували закони України, постанови Кабінету Міністрів України, стандарти бухгалтерського обліку, опубліковані в періодиці статистичні дані, періодичні видання, Internet видання, матеріали науково-практичних конференцій.

Фактологічною основою дослідження стали первинні документи звітності п'яти газовидобувних та семи газотранспортних підприємств нафтогазового комплексу України.

Для досягнення поставленої мети в роботі використовувалися такі методи дослідження: діалектичного, абстрактно-логічного та системного аналізу — для обґрунтування економічної сутності виробничих запасів та управління ними; історичного аналізу — для вивчення еволюції моделювання оптимальних величин виробничих запасів для потреб підприємств; комбінаційного групування — для побудови класифікації виробничих запасів, а також побудови статистичних таблиць, спрямованих на узагальнення звітних даних; прийняття управлінських рішень — для визначення концептуальних засад ефективного управління виробничими запасами підприємств, які входять до структури промислового вертикально інтегрованого холдингу; поєднання аналізу й синтезу — для адаптації функцій управління до проблематики виробничих запасів з урахуванням взаємозв'язків між ними; дослідно-статистичного, експертних оцінок та техніко-економічного аналізу — для оцінювання стану виробничих запасів і аналізу їхніх обсягів протягом визначеного періоду; економетричний — для перевірки адекватності побудованих економіко-математичних залежностей з метою їхнього використання для прогнозування; графічний — для визначення взаємозв'язків показників та наочної ілюстрації досліджуваних залежностей; економічного експерименту — для перевірки нових форм управління, запроваджених в реальну практику господарювання підприємств, вироблення та надання практичних рекомендацій у сфері управління виробничими запасами МТР.

Обробка фактичного матеріалу проведена за допомогою комп'ютерної програми Microsoft Excel 2003.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи відповідно до мети та завдань полягає у розробці та обґрунтуванні теоретичних положень комплексного підходу до формування ефективного управління виробничими запасами на підприємствах сфери видобування та транспортування природного газу.

До найбільш вагомих результатів, які виносяться на захист, належать такі:

вперше:

- розроблено концептуальні засади формування моделі стратегічних цілей управління виробничими запасами МТР, яка дозволить усунути прогалини в основних положеннях чинної стратегії розвитку нафтогазового комплексу України до 2030 р., що сприятиме заощадженню матеріально-технічних та фінансових ресурсів за рахунок внутрішніх резервів;

- побудовано модель організаційно-економічного забезпечення управління виробничими запасами, основою якої є сукупність незалежних модулів, які на відміну від розрізаних показників, що використовуються сьогодні, зможуть забезпечити прямий перехід від фінансового контролю діяльності підприємств у

сфері управління виробничими запасами до управлінського контролю та у зворотному напрямі;

удосконалено:

- тлумачення категорії «виробничі запаси», а саме: під виробничими запасами МТР слід розуміти продукцію виробничо-технічного призначення, яка зберігається та обліковується у складських господарствах газовидобувних та газотранспортних підприємств та підготовлена для виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва й адміністративних потреб.

- класифікацію виробничих запасів шляхом синтезу міждисциплінарних напрямів: статистичного, технічного, економічного, яка, на відміну від класифікацій запасів, що існують, забезпечить уніфікацію при роботі з багатомоноклітурними виробничими запасами у складних ієрархічних системах;

- модель нормування складських виробничо-експлуатаційних запасів МТР для забезпечення виробничих процесів обслуговуючого характеру, де нормативи через взаємозв'язок функцій планування, регулювання та обліку зможуть виконувати роль постійно діючого інструменту контролю на відміну від розроблених моделей регулювання обсягів запасів для підприємств конвеєрного типу;

дістали подальший розвиток:

- система управлінської звітності стосовно нормативних та фактичних обсягів виробничих запасів та контролю за ними (форми звітності, аналітичні таблиці), яка забезпечує уніфікованість інформації для прийняття управлінських рішень стосовно виробничих запасів групи підприємств з різними видами виробництва в загальному керівництві промислових вертикально інтегрованих компаній на відміну від звітності, що діє в одноосібних підприємствах;

- підходи до розрахунку планової потреби в оборотних коштах для створення необхідних обсягів виробничих запасів на підприємствах газовидобування та транспортування, а саме — при їхньому формуванні враховано напрями використання запасів у виробництві, що посилять можливість контролю за цільовим використанням оборотних коштів підприємств, на відміну від існуючого необґрунтованого нагромадження обсягів виробничих запасів у складських господарствах .

Практичне значення одержаних результатів — розробки та вдосконалення теоретичних, методичних та прикладних положень щодо понятійного та інструментального апарату управління виробничими запасами МТР полягає в обґрунтуванні єдиного методологічного підходу до класифікації, формуванні та оптимізації виробничих запасів на газовидобувних та газотранспортних підприємствах, які входять до структури Національної акціонерної компанії «Нафтогаз України» (НАК «Нафтогаз України»).

Результати проведеного дослідження були використані при розробці нормативного документу «Положення про систему управління виробничими запасами матеріально-технічних ресурсів у НАК «Нафтогаз України», щодо впровадження системи управління запасами в практику забезпечення МТР об'єктів, які знаходяться в експлуатації на дочірніх підприємствах НАК «Нафтогаз України», що забезпечило консолідований підхід до проблем виявлення резервів з ресурсозбереження (довідка від 19.10.07 №28/2-1000).

Запропоновані методичні рекомендації щодо організації роботи об'єктів логістичних систем дозволять реорганізувати складські господарства та оптимізувати обсяги складських виробничих запасів на шести підприємствах (філіях) ДК «Укргазвидобування» (довідка від 25.10.07 №21-07-07541).

Прийняті до впровадження удосконалені форми звітності щодо виробничих запасів МТР започаткували управлінський облік, що сприяє впровадженню системи контролю за станом виробничих запасів на восьми підприємствах (філіях) ДК «Укртрансгаз» (довідка від 18.10.07 № 21642/13-002).

Розроблену класифікацію виробничих запасів МТР використано ТОВ «ЕнТехЕко» для формування номенклатурного переліку товарно-матеріальних цінностей при створенні багаторівневої базової структури Єдиного класифікатора ТМЦ на корпоративному рівні (довідка від 03.11.08 № 239).

Науково-методичні розробки, які викладені в дисертаційній роботі впроваджені в навчальний процес Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу при укладанні робочих навчальних програм і підготовці лекційних курсів з дисциплін «Планування діяльності підприємства», «Управління потенціалом підприємства» та «Логістика» для студентів спеціальності «Економіка підприємства», а також при проведенні практичних занять із названих дисциплін та при підготовці дипломних і магістерських робіт (довідка від 21.11.08 №45-40-53).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Усі наукові результати отримані автором особисто і знайшли відображення в опублікованих працях.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях: науково-технічній конференції професорсько-викладацького складу Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (29 — 30 травня 2003 р.), профільному міжнародному семінарі «Управління матеріально-технічним постачанням і логістика в структурі поставок» (м. Лондон (Великобританія) 5 — 11 липня 2004 р.), «Нафта і газ України — 2004» (м. Судак, 29 вересня — 1 жовтня 2004 р.), «Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми, перспективи, ризики» (м. Львів, 11 — 13 травня 2006 р.), «Нафтогазовий комплекс України: стратегія розвитку» (м. Київ, 8 — 9 листопада 2006 р.), «Пріоритетні напрями розвитку змішаної економіки» (м. Київ, 18 — 19 жовтня 2007 р.), на наукових семінарах: «Організація аварійно-відновлювальних робіт на підприємствах НАК «Нафтогаз України» (м. Київ, 17 — 20 листопада 2004 р.), «Матеріально-технічне забезпечення як складова частина стратегічної концепції Компанії», (м. Ялта, 11 — 6 липня 2005 р.) «Науково-технічна політика Компанії та роль журналу «Нафтова і газова промисловість» у її реалізації» (м. Ужгород, 06-10 лютого 2006 р.). Участь у зазначених вище конференціях підтверджена публікаціями у матеріалах конференцій, програмами виступів та сертифікатами.

Публікації. Основні результати дисертації опубліковані особисто автором у 8 публікаціях загальним обсягом 3,77 авт. арк. Серед них 6 — статті у фахових наукових виданнях України обсягом 3,41 авт. арк., 1 — в матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій, 1 стаття — у науково-виробничому нафтогазовому галузевому журналі.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків. Обсяг основного тексту дисертації складає 172 сторінки комп'ютерного тексту. Матеріали дисертації проілюстровано 9 рисунками до тексту, 10 рисунками на 10 сторінках, 25 таблицями до тексту, 2 таблицями на 2 сторінках, 14 додатками на 26 сторінках, перелік використаних джерел з 175 найменувань на 16 сторінках. Повний обсяг дисертації складає 227 сторінок комп'ютерного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету, основні завдання дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих наукових результатів.

У першому розділі «Теоретичні основи управління виробничими запасами МТР» визначено сутність тлумачення категорії «виробничі запаси» за їхньою функціональною участю в матеріально-технічному забезпеченні МТР процесів видобування та транспортування природного газу на газовидобувних та газотранспортних підприємствах, які у дисертаційній роботі вважаються суб'єктами господарювання, що займаються видобуванням, підготовкою, збутом природного газу та транспортуванням природного газу до споживача.

Систематизовано існуючі моделі регулювання величини виробничих запасів та управління ресурсами підприємств за еволюційним чинником та функціональним призначенням у сфері виробничих запасів. Дана оцінка корисності моделей для використання у моделюванні процесів контролю за виробничими запасами. Зроблено порівняльний аналіз існуючих класифікацій виробничих запасів за маркетинговими, бухгалтерськими та економічними підходами.

Огляд та аналіз фахової літератури показав відсутність єдиного тлумачення понять «виробничі запаси», «матеріальні запаси», «матеріальні ресурси», хоча категорію «запаси» у науковому лексиконі представлено дуже розширено. Проте стосовно підприємств говорити про всі ресурси суспільства є недоречним. Тому залежність сутності категорії «виробничі запаси» від виробничих програм підприємств, а відтак наявність функціональної залежності (обслуговуюча чи комплектуюча) є очевидною. Для виробництв з комплектуючою функцією до виробничих запасів входять сировинні ресурси. Спираючись на вказані відмінності, для ресурсної частини у сфері матеріально-технічного забезпечення, яка обслуговує виробничий цикл видобування та транспортування природного газу, запропоновано тлумачення категорії «виробничі запаси» для газовидобувних та газотранспортних підприємств. Доведена необхідність міждисциплінарного підходу для розкриття повноти категорії «виробничі запаси» в оборотних активах підприємства. З точки зору фінансових дисциплін в структурі оборотних активів виробничі запаси представляють інвестиції, які тимчасово вилучені з обороту. З метою попередження випадків необґрунтованого збільшення обсягів виробничих запасів запропоновано при визначенні джерел фінансування для їхнього створення виокремити із структури, в межах кожного підприємства, оборотні активи, що обслуговують виробничий цикл підприємства.

Дослідження середовища утворення та функціонування виробничих запасів спричинило до проведення поглибленого аналізу термінологічного апарату

стосовно процесів ресурсозабезпечення підприємств. Доведено, що термін «матеріально-технічне забезпечення» є більш ємним та придатним для означення процесів забезпечення МТР та їхніми запасами виробничих потреб підприємств на відміну від терміну «матеріально-технічне постачання», що більше характерний для ринку продажу МТР. Розробці науково-практичних підходів до моделювання процесів управління багатомоноклатурними виробничими запасами передували дослідження різноманітних моделей, в основу яких закладені ідеї управління запасами. Узагальнюючи теоретичний та практичний досвід, моделі систематизовано за еволюційним чинником у такій послідовності: модель Вілсона, транспортна модель, модель ABC (method of inventory control); модель з фіксованим розміром замовлення (чи з фіксованим обсягом); модель з фіксованою періодичністю замовлення (чи з фіксованим періодом) та їхні різновиди — модель Баумоля та модель Міллера-Орра, JIT (just-in-time) та KANBAN (організація виробництва за принципом «точно в строк»); ТТКТ (все роби тільки тоді, коли треба); моделі MRP, MRP II (material requirements planning); ERP-модель (enterprise resource planning — планування ресурсів підприємства). Виявлені в ході аналізу недоліки рекомендовано враховувати при індивідуальному моделюванні процесів управління, застосовуючи на практиці позитивні та уникаючи негативних сторін кожної з досліджених моделей. Обґрунтування прикладного застосування моделі дозволили рекомендувати використання моделей ABC, MRP, MRP II, ERP у сфері виробничих запасів на газовидобувних та газотранспортних підприємствах. Подальшого дослідження та наукової розробки одержали підходи до класифікації запасів, як інструменту контролю за ними (рис. 1).

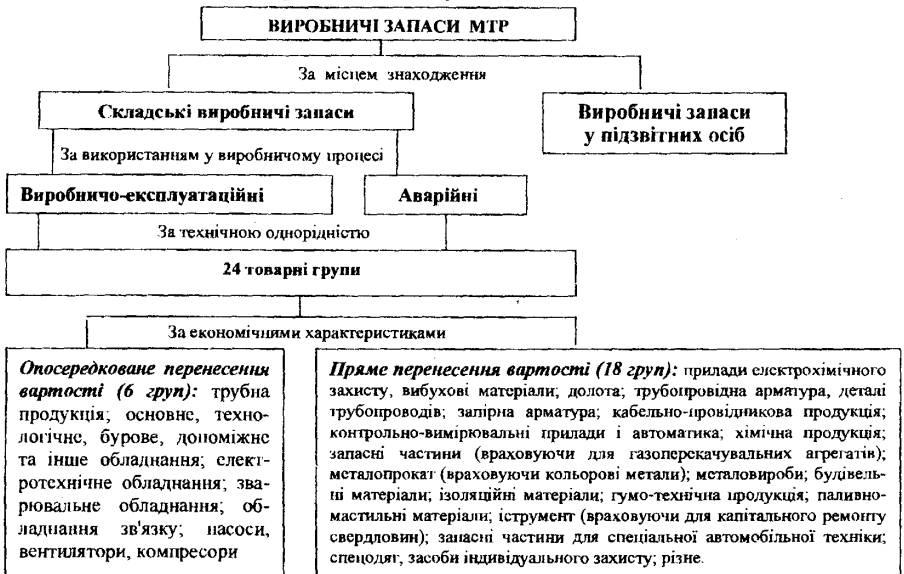


Рис. 1. Класифікація виробничих запасів МТР для газовидобувних та газотранспортних підприємств

Удосконалена класифікація виробничих запасів МТР для газовидобувних та газотранспортних підприємств за відповідними класифікаційними ознаками. Оскільки для цих підприємств в межах холдингу для консолідованого аналізу необхідна зіставлювана база даних, а виробничим запасам притаманна багатомоноенклатурність та різна направленість у використанні для потреб виробництва, то таких результатів можливо досягти через синтез техніко-однорідних товарних груп.

Практичне застосування запропонованої класифікації у розробках інформаційно-нормативних довідників, класифікаторів товарно-матеріальних цінностей удосконалить такі процеси, як планування закупівель та звітність при формуванні консолідованих фінансових документів.

У другому розділі «Комплексна оцінка та напрями вдосконалення управління виробничими запасами МТР» розроблено концептуальні засади управління виробничими запасами в системі матеріально-технічного забезпечення процесів видобування та транспортування природного газу, якими визначено: суб'єкти господарювання, які можуть служити емпіричною базою для наукових висновків, нормативно-правова база середовища функціонування виробничих запасів, стратегічні цілі управління виробничими запасами. Досліджено взаємозв'язки основних функцій системи управління: планування, регулювання, організація, стимулювання, облік, контроль розширених за змістом та адаптованих до проблематики у сфері виробничих запасів. Проведено аналіз обсягів виробничих запасів, які обліковуються та зберігаються у складських господарствах газовидобувних та газотранспортних підприємств.

Для визначення економічного змісту процесів управління виробничими запасами сформульовані засади формування стратегічних цілей, які узагальнюють процеси планування, утворення, стандартизації, інформаційного та кадрового забезпечення у сфері виробничих запасів у відповідності до стратегічних та поточних цілей підприємств (рис. 2).

Проведені дослідження дозволяють стверджувати, що за фактом відсутності в чинному документі «Стратегічна програма розвитку нафтогазового комплексу до 2030 року», стратегічні цілі управління виробничими запасами можуть увійти до її основних положень як самостійний напрям.

Визначивши оптимізацію виробничих запасів як стратегію управління ними, досліджено одне з найбільш масштабних джерел утворення запасів — це закупівлі МТР. Суттєвим є те, що на вибір стратегії закупівельної діяльності досліджуваних підприємств безпеліційно впливає чинна законодавча база.

Проведений перехресний аналіз статей законодавчих актів з питань регламентації закупівельного процесу, які діяли протягом досліджуваного періоду 2004 — 2007 рр. і втратили чинність через наявність суттєвих прогалин, дозволив зробити висновки про відсутність суттєвих змістових доповнень у чинних актах.

У роботі аргументовано передумови для переходу до галузевих стандартів закупівлі товарів, робіт і послуг, в яких враховано позитивну практику діючих процедур закупівель МТР в Україні та міжнародну закупівельну практику, що створить умови для максимальної вигоди при придбанні МТР та оптимізації їхніх запасів в умовах ресурсозаощадження.

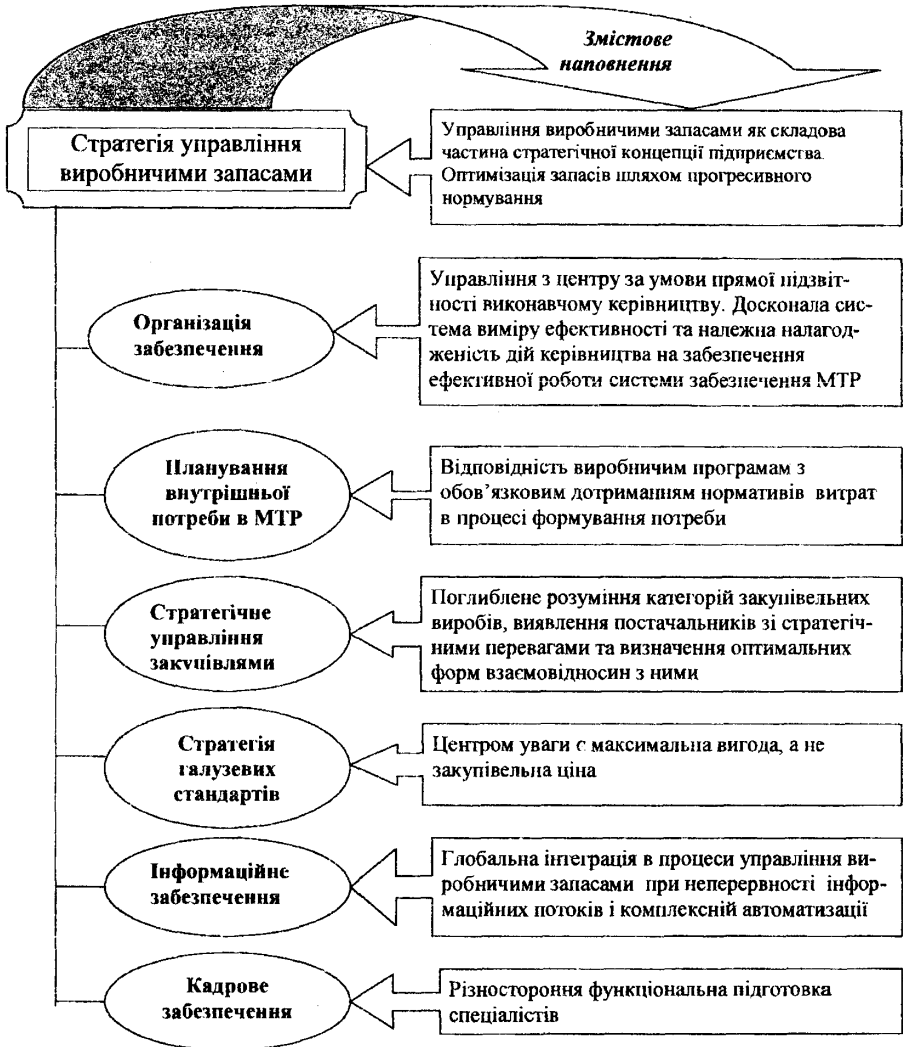


Рис. 2. Модель стратегічних цілей управління виробничими запасами та їхнє змістове наповнення

Обґрунтовуючи підходи до теорії та методології функцій управління, розвинуто зміст функцій управління для сфери виробничих запасів: планування виробничих запасів (обґрунтування необхідності створення виробничих запасів на підприємствах, нормування виробничих запасів), регулювання можливих відхилень

фактичних величин від запланованих (нормативних), організація єдиного методологічного підходу до управління виробничими запасами, стимулювання та мотивація впровадження на підприємстві ефективного управління виробничими запасами, управлінський облік (формування нормативно-аналітичного забезпечення щодо його ведення), контроль за виконанням вказаних функцій управління.

Вивчення та оцінювання змістових характеристик функцій управління дозволили визначити напрями та реалізувати шляхи підвищення ефективного управління виробничими запасами МТР на газовидобувних та газотранспортних підприємствах. Необхідність імплементації таких підходів у сферу виробничих запасів досліджуваних підприємств спонукала до вивчення стану виробничих запасів у місцях зберігання та виявлення чинників, під впливом яких на підприємствах складені обсяги та структура запасів. У табл. 1 наведено середньорічні обсяги виробничих запасів на газовидобувних та газотранспортних підприємствах нафтогазового комплексу України за напрямками виробництва.

З метою досягнення чистоти результату проведеного аналізу, в окрему групу виділено зайві (невживані) запаси. Виявлено наслідково-причинні фактори їхнього неухильного росту у структурі виробничих запасів досліджуваного періоду з 5,0% до 9,7% в газовидобувних підприємствах та з 0,7% до 7,5 % в газотранспортних підприємствах.

Таблиця 1

Середньорічні обсяги виробничих запасів на складах, млн. грн.

Роки	Загалом	Обсяг запасів за напрямками використання у виробництві			Зайві запаси (враховуючи неліквідні)
		виробничо-експлуатаційні	для потреб капітального будівництва	аварійні	
Газовидобувні підприємства					
2004	653,34	201,89	410,35	8,14	32,96
2005	702,09	215,77	430,31	24,64	31,37
2006	710,83	225,69	431,65	17,48	36,02
2007	739,15	242,06	408,02	17,01	72,06
Газотранспортні підприємства					
2004	1 576,51	1 100,17	455,89	9,00	11,50
2005	1 433,23	822,25	411,75	178,89	20,35
2006	1 222,43	689,93	290,13	181,96	60,41
2007	1 161,18	654,54	242,40	176,74	87,50

Для визначення впливу закуплених й поставлених МТР на стан виробничих запасів, виявлення залежності зміни запасів (ріст чи зменшення) від величини закупівель МТР, встановлення ступенів зв'язків між такими економічними

показниками, як обсяг зайвих запасів і обсяг закупівель МТР; обсяг виробничо-експлуатаційних запасів і обсяг закупівель МТР, — проведено регресійний та кореляційний аналіз. На основі побудованих моделей взаємозв'язку економічних показників діяльності досліджуваних підприємств визначено ступені зв'язку та залежності, здійснено прогностичні розрахунки, дана об'єктивна оцінка ефективності виробничих запасів у діяльності господарюючих суб'єктів в умовах ринкових відносин. Зроблено висновок, що за рахунок оборотних коштів виробничого призначення здійснюються нецільові закупівлі.

Аргументація такого висновку заснована на виявленні безсистемності та відсутності належного зв'язку між основними елементами процесу забезпечення: плануванням внутрішньої потреби в МТР, управлінням запасами та управлінням закупівлями. Переваги концептуально-стратегічних підходів на підприємствах нереалізовані, що не сприяло оптимізації обсягів складських виробничо-експлуатаційних запасів. Потурання ситуативним управлінським рішенням в системі управління виробничими запасами дозволило спостерігати на підприємствах таке явище, як утворення зайвих запасів МТР, враховуючи неліквідні МТР.

Проведений економічний аналіз дав підстави розробити інструментарій для впровадження шляхів підвищення економічної ефективності у господарській діяльності газовидобувних та газотранспортних підприємств, за умов управління виробничими запасами МТР та сунутими фінансовими процесами.

У третьому розділі роботи «Шляхи підвищення ефективності управління МТР та їхніми запасами» розроблено підходи для розрахунку планових показників потреби в оборотних активах виробничого призначення для створення складського виробничого запасу МТР. Розроблено практичні рекомендації щодо формування та оптимізації обсягів виробничих запасів за принципами сформованих стратегічних цілей та порядку впровадження управління виробничими запасами, розроблення нормативів виробничо-експлуатаційних запасів, форм управлінської звітності.

Удосконалено структуру управління маркетингу та матеріально-технічного забезпечення на газовидобувному підприємстві шляхом створення додаткового сектору логістики забезпечення виробничих запасів, функціональними обов'язками якого передбачено координувати роботу складських господарств підприємства.

Дані практичні рекомендації щодо організації контролю за виробничими запасами. Здійснено рейтинговий розподіл товарних груп за принципами моделі ABC та з прив'язкою до авторизованої класифікації виробничих запасів МТР для визначення видів контролю за складськими виробничими запасами на газовидобувних та газотранспортних підприємствах: для групи А — постійний, групи В — періодичний, групи С — епізодичний.

Розроблено збалансовану систему показників (ЗСП), принципова відмінність якої від існуючого порядку оцінки використання ресурсів на досліджуваних підприємствах полягає в тому, що вона виходить з неможливості ефективного управління виробничими запасами тільки на основі контролю вартісних показників: необхідно контролювати також нефінансові показники. Така рівновага між чинниками діяльності та досягнутими результатами має більший сенс, ніж лише очікування результатів діяльності. Цінність ЗСП полягає в наданні багатомірної картини процесів щодо управління виробничими запасами, адже нефінансові

показники корисні при обговоренні того, яким чином дії в теперішньому часі вплинуть на результати в майбутньому. При розробці ЗСП запропоновано, як своєрідний вид показника розвитку та вдосконалення діяльності підприємств, розраховувати обсяг виробничих запасів за напрямками використання у виробництві, як частку окремих видів запасів у сукупному обсязі виробничих запасів.

З метою оцінки планової потреби газотранспортних підприємств в оборотних коштах для формування складських виробничих запасів (OA_v) запропоновано наступну формулу:

$$OA_v = (BEZ_n + AB_n) I_i + BZ_n + V_{мп} + \sum_i R_i, \quad (1)$$

де BEZ_n — нормативні виробничо-експлуатаційні запаси, грн.; AB_n — нормативні аварійні запаси, грн.; I_i — індекс інфляції споживчих цін; BZ_n — виробничі запаси у підзвіті, грн.; $V_{мп}$ — витрати майбутніх періодів, грн.; $I_{сез}$ — індекс сезонності; R_i — резервний фонд для запобігання i -того ризику, грн.

Побудовано модель організаційно-економічного забезпечення управління виробничими запасами на сучасному етапі (рис. 3).

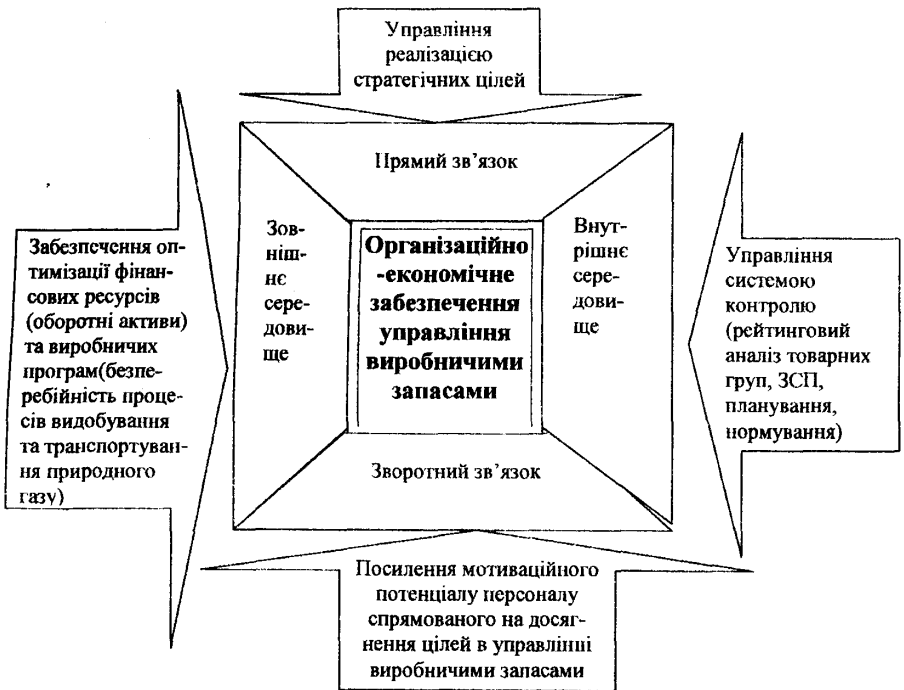


Рис. 3. Модель організаційно-економічного забезпечення управління виробничими запасами

Основне завдання даної моделі — застосовуючи сучасні науково-практичні підходи до загальноприйнятих розділів економічного аналізу, особливо у розрізі поєднання аналізу з управлінням, дати оцінку всім істотним чинникам, від яких залежить успішна діяльність підприємств.

Для впровадження моделі поставлені цілі, основними з яких є: забезпечення узгоджених управлінських рішень для реалізації стратегічних цілей холдингу в аспекті управління виробничими запасами, враховуючи його складну організаційну структуру; розширення системи контрольованих показників за рахунок включення якісних параметрів; формування системи попередження про несприятливі тенденції, більш оперативної, ніж традиційний бухгалтерський облік.

Оцінку впливу управління виробничими запасами на ефективність діяльності підприємства, відповідно до запропонованої моделі, представлено в чотирьох напрямках: у зовнішньому середовищі — економія фінансових ресурсів у результаті планування обсягів виробничих запасів МТР та забезпечення безперебійності виробничих процесів; у внутрішньому середовищі — підвищення ефективності та продуктивності процесів, які забезпечують життєдіяльність виробничих процесів; прямий зв'язок в організаційній ієрархії — пропагування стратегічних цілей на нижні рівні організаційної структури, організаційно-економічне забезпечення цього процесу; зворотний зв'язок в організаційній ієрархії — посилення відповідальності персоналу через застосування гнучких мотиваційних підходів у забезпеченні функцій управління.

Наведена аргументація дозволяє зробити висновок, що модель забезпечує необхідний перехід від використання в економічному аналізі діяльності підприємства звітних даних до аналізу даних управлінського обліку, ринкових індикаторів, опитувань, літературних джерел і вибіркового спостережень.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-практичної задачі, що полягає у виробленні концептуальних основ управління виробничими запасами МТР в системі матеріально-технічного забезпечення газовидобувних та газотранспортних підприємств. За результатами дослідження можна зробити такі висновки:

1. Узагальнення та систематизація теоретико-методологічних основ управління виробничими запасами, а також комплексна оцінка стану їхнього функціонування дозволили визначити місце виробничих запасів, яким притаманний обслуговуючий характер за функціональною участю у виробничих процесах, в системі управління вертикально інтегрованих виробничих структур та визнати категорію «виробничі запаси МТР» найбільш придатною для визначення ресурсної частини на підприємствах сфери видобування та транспортування природного газу. До складу виробничих запасів даної сфери не входять сировинні ресурси, що впливає на економічну сутність категорії «виробничі запаси». Враховуючи зазначене вище, удосконалено тлумачення категорії «виробничі запаси». Під виробничими запасами МТР слід розуміти продукцію виробничо-технічного призначення, яка зберігається та обліковується у складських господарствах газовидобувних та газотранспортних

підприємств та підготовлена для виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва й адміністративних потреб.

2. Розроблена класифікація виробничих запасів МТР для газовидобувних та газотранспортних підприємств з виділенням наступних класифікаційних ознак: за місцем знаходження, за напрямками використання у виробництві, за технічною однорідністю та економічними ознаками. На відміну від існуючих така класифікація запасів забезпечує уніфікацію показників при роботі з багатомономенклатурними виробничими запасами у складних ієрархічних системах. При цьому враховано різну направленість виробництв у межах одного холдингу.

3. Оцінювання організації управління виробничими запасами дозволило встановити відсутність стратегічних цілей щодо ресурсозаощадження у категорії виробничих запасів, як часткового у стратегії газовидобувних та газотранспортних підприємств, так і в цілому у програмному документі «Стратегічна програма розвитку нафтогазового комплексу України до 2030 року». Стратегічні цілі управління виробничими запасами МТР, які розроблено для вибору напрямку розвитку стратегії забезпечення ресурсами виробничих потреб підприємств видобування та транспортування газу, ґрунтуються на принципах оптимізації, відповідності, взаємовигоди, інтеграції, професіоналізму та максимальної вигоди, як новітнього бачення цілеспрямованого впливу на цей процес. Як самостійний напрям стратегічні цілі можуть увійти до основних положень стратегії розвитку нафтогазового комплексу України.

4. Використання основних напрямів, означених стратегічними цілями управління виробничими запасами МТР, дозволило розробити шляхи підвищення ефективності цього процесу. Запропоновано порядок, який встановлює правила розроблення нормативів виробничо-експлуатаційних запасів, форми управлінської звітності та види внутрішнього контролю за виробничими запасами, а також вимоги до систем інформаційного та професійного забезпечення зазначеної системи. Такий порядок став методичним підґрунтям для удосконалення моделі нормування виробничих запасів на підприємствах, на відміну від централізованої системи планування, де нормативи розглядалися як основа визначення потреби для розробки балансів і планів розподілу ресурсів. У авторській моделі нормування виробничих запасів нормативи передусім виконують роль постійно діючого інструменту контролю й аналізу причин відхилення фактичних показників від планових (індикація процесу) і прийняття відповідних управлінських рішень.

5. Для створення необхідних обсягів виробничих запасів на підприємствах розроблено прикладні підходи до розрахунку планової потреби в оборотних коштах. При їхньому формуванні враховано напрями використання запасів у виробництві, що посилять можливість контролю за цільовим використанням оборотних коштів підприємств на відміну від самопливного характеру нагромадження обсягів виробничих запасів у складських господарствах.

6. Сформована система показників ефективності може бути основою розробки прикладних стратегічних ініціатив стосовно конкретного господарюючого суб'єкта з урахуванням властивих йому кількісних параметрів і якісних характеристик у сфері матеріально-технічного забезпечення. Мета впровадження даних показників — створення об'ємної та якісної основи для збалансованого оцінювання фінансово-

економічної та соціальної результативності моделі управління виробничими запасами МТР. При розробці ЗСП враховано рівень розвитку підприємств та специфічні умови розвитку сфери матеріально-технічного забезпечення в діяльності кожного підприємства зокрема та у структурі холдингу загалом.

7. Для впровадження системи управління виробничими запасами на газовидобувних та газотранспортних підприємствах визначено передумови моделювання організаційно-економічного забезпечення даного процесу. Сформовано наступні чотири напрями оцінювання впливу управління виробничими запасами на ефективність діяльності підприємства, відповідно до запропонованої моделі: у зовнішньому середовищі — економія фінансових ресурсів у результаті планування обсягів виробничих запасів МТР та забезпечення безперервності виробничих процесів; у внутрішньому середовищі — підвищення ефективності та продуктивності процесів, які забезпечують життєдіяльність виробничих процесів; прямий зв'язок в організаційній ієрархії — пропагування стратегічних цілей на нижні рівні організаційної структури, організаційно-економічне забезпечення цього процесу; зворотний зв'язок в організаційній ієрархії — посилення відповідальності персоналу через застосування гнучких мотиваційних підходів у забезпеченні функцій управління.

8. На підставі результатів дисертаційного дослідження можна запропонувати:

Міністерству економіки України та Міністерству фінансів України при розроблені нормативних документів щодо визначення норм та нормативів запасів товарно-матеріальних цінностей використовувати сформульовані у дисертації рекомендації стосовно визначення сутності, видів виробничих запасів, планування оборотних коштів при інвестуванні їх у запаси та функціональної залежності від процесів виробництва;

Міністерству палива та енергетики України при коригуванні стратегічних програм розвитку нафтогазового комплексу на перспективу використовувати стратегічні цілі управління виробничими запасами та тиражувати прикладні рекомендації стосовно управління матеріально-технічними ресурсами та їхніми запасами на дочірні підприємства та акціонерні товариства, які підпорядковуються міністерству;

Міністерству освіти та науки України при підготовці фахівців у сфері підприємництва використовувати теоретичні та методологічні положення дисертації щодо управління виробничими запасами, які обслуговують виробничі процеси.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях

1. Киба Л. М. Інноваційні системні підходи до керування матеріально-технічним забезпеченням підприємств нафтогазового комплексу / Л. М. Киба // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». — 2007. — № 579. Проблеми економіки та управління. — С. 457 — 462.

2. Киба Л. М. Передумови створення методики з розрахунку нормативів виробничих запасів матеріально-технічних ресурсів / Л. М. Киба // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 9 (63). — С. 159 — 168.
3. Киба Л. Порівняльна характеристика моделей керування виробничими запасами / Леся Киба // Вісник Тернопільського державного економічного університету. — 2006. — № 1. — С. 81 — 86.
4. Киба Л. Потенціал складських господарств: сучасний стан та перспективи розвитку / Леся Киба // Економіст. — 2007. — №7. — С. 65 — 69.
5. Киба Л. М. Про класифікацію виробничих запасів у нафтогазовій галузі / Л. М. Киба // Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. — 2004. — № 3. — С. 113 — 116.
6. Киба Л.М. Формування організаційно-аналітичного забезпечення системи керування виробничими запасами газотранспортних підприємств / Л. М. Киба // Вісник Київського Національного університету технологій і дизайну : зб. наук. праць Міжнар. наук. — практ. конфер. [«Пріоритетні напрями розвитку змішаної економіки»] : [у 2 т.]. — 2007. — № 5 (37). — С. 132 — 141. Т. 2. — 2007. — 214 с.

В інших виданнях, матеріали конференцій, тези доповідей

7. Киба Л. М. Теоретичні основи керування матеріально-технічними ресурсами і їх запасами / Л. М. Киба // Нафта і газ України — 2004 : матеріали 8 — ої Міжнар. науково-практичної конференції : [у 2 т.]. — Судак, 2004. — С. 319 — 321. Т. 2 — 387 с.
8. Киба Л. М. Системний підхід як необхідна умова керування матеріально-технічним забезпеченням / Л. М. Киба // Нафтова і газова промисловість. — 2005. — №5. — С. 30 — 33.

АНОТАЦІЯ

Киба Л. М. Управління виробничими запасами підприємств сфери видобування та транспортування природного газу. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 — економіка та управління підприємствами (нафтова і газова промисловість). — Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Івано-Франківськ, 2009.

Дисертацію присвячено дослідженню теоретичних та прикладних засад управління виробничими запасами матеріально-технічних ресурсів суб'єктів нафтогазового комплексу України.

Розроблено засади формування стратегічних цілей, які узагальнюють процеси планування, утворення, стандартизації, інформаційного та кадрового забезпечення в сфері виробничих запасів у відповідності до стратегічних та поточних цілей підприємств сфери видобування та транспортування природного газу.

Обґрунтовано підходи до теорії та методології функцій управління, розвинуто зміст функцій управління для сфери виробничих запасів.

Розроблено інструментарій для впровадження шляхів підвищення економічної ефективності у господарській діяльності газовидобувних та газотранспортних підприємств, за умов управління виробничими запасами МТР та супутніми фінансовими процесами.

Дано практичні рекомендації щодо організації контролю за виробничими запасами. Розроблено збалансовану систему показників (ЗСП), основою якої є сукупність незалежних модулів, згрупованих за сформованими критеріями, які на відміну від розрізаних показників, що існують, зможуть забезпечити прямий перехід від фінансового контролю діяльності підприємств у сфері управління виробничими запасами до управлінського контролю і у зворотному напрямі.

Побудовано модель організаційно-економічного забезпечення управління виробничими запасами яка направлена на реалізацію стратегії, створення корпоративної культури, що дозволить підприємствам використати всі можливості сучасного управління.

Ключові слова: виробничі запаси, матеріально-технічні ресурси, газовидобувні та газотранспортні підприємства, контролінг, управлінська звітність, матеріально-технічне забезпечення.

АННОТАЦИЯ

Киба Л. М. Управление производственными запасами предприятий сферы добычи и транспортировки природного газа. — Рукопись.

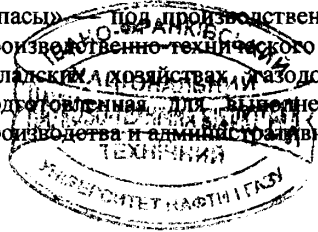
Диссертация на получение научной степени кандидата экономических наук за специальностью 08.00.04 — экономика и управление предприятиями (нефтяная и газовая промышленность). — Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа. Ивано-Франковск, 2009.

Диссертация посвящена исследованию теоретических и прикладных принципов управления производственными запасами материально-технических ресурсов субъектов нефтегазового комплекса Украины.

В работе обобщено теорию и практический опыт разработки методических подходов к построению управления многоменклатурными производственными запасами с точки зрения междисциплинарного подхода, а именно: экономической теории, бухгалтерского учета, финансового анализа, статистического и эконометрического анализа и прогнозирования, логистики.

Проведен анализ профессиональной литературы, который показал зависимость сущности категории «производственные запасы» от производственных программ предприятий, и, как следствие — наличие функциональной зависимости (обслуживающая или комплектующая).

Для определения ресурсной части материально-технического обеспечения с обслуживаемым характером производственного цикла добычи и транспортировки природного газа, предложено следующее толкование категории «производственные запасы» — под производственными запасами МТР следует понимать продукцию производственно-технического назначения, которая сохраняется и учитывается в складских хозяйствах газодобывающих и газотранспортных предприятий и подготовленная для выполнения работ, предоставления услуг, обслуживания производства и административных потребностей.



Обосновано функции маркетинга материально-технического обеспечения, которое дает основания рассматривать его как отдельное направление в снабженческо-сбытовой деятельности предприятий.

Систематизированы существующие модели по регулированию объемов производственных запасов. Обоснование практического применения моделей позволили рекомендовать модели ABC, MRP, MRPII, ERP в области производственных запасов на газодобывающих и газотранспортных предприятиях.

Усовершенствована классификация производственных запасов МТР для газодобывающих и газотранспортных предприятий по соответствующим классификационным признакам: местонахождение, направление использования в производстве, по экономическим признакам, по группам товаров, однородных по техническим признакам, которая в отличие от существующих классификаций запасов, обеспечивает унификацию показателей при работе с многономенклатурными производственными запасами в сложных иерархических системах.

Предложен подход, который является актуальным в современных условиях развития сферы материально-технического обеспечения, — переход к отраслевым стандартам закупки товаров, работ и услуг.

В результате проработки литературных источников и изучения практики выбора поставщиков, которые могли бы эффективнее всего обеспечить успешную деятельность предприятия, разработана схема отбора поставщиков для практического применения при предварительном квалификационном отборе участников открытых торгов.

Проведен анализ объемов производственных запасов в структуре газодобывающих и газотранспортных предприятий. Определена степень связи и зависимости между закупкой материально-технических ресурсов и складскими производственными запасами методом корреляционно-регрессионного анализа. На основе построенных моделей взаимосвязей экономических показателей деятельности исследуемых предприятий, осуществлены прогнозные расчеты и дана объективная оценка эффективности производственных запасов в деятельности хозяйствующих субъектов в условиях рыночных отношений.

Разработаны формы управленческой отчетности, ставшие основой создания управленческого учета на предприятиях в сфере материально-технического обеспечения.

Определены пути повышения эффективности логистических процессов в складских хозяйствах предприятий. Научно обосновано методические рекомендации относительно рационального финансового обеспечения производственных запасов.

Разработан инструментарий для внедрения путей повышения экономической эффективности в хозяйственной деятельности газодобывающих и газотранспортных предприятий, при условиях управления производственными запасами МТР и сопутствующими финансовыми процессами.

Даны практические рекомендации относительно организации контроля в области управления производственными запасами. Разработана сбалансированная система показателей, основой которой является совокупность независимых

модулей, сгруппированных за сформированными критериями, которые в отличие от существующих разрозненных показателей, смогут обеспечить прямую и обратную связь от финансового контроля деятельности предприятий в сфере управления производственными запасами к управленческому контролю.

Построена модель организационно-экономического обеспечения управления производственными запасами, направленная на реализацию стратегии, создание корпоративной культуры и которая позволит предприятиям использовать все возможности современного управления.

Ключевые слова: производственные запасы, материально-технические ресурсы, газодобывающие и газотранспортные предприятия, контроллинг, управленческая отчетность, материально-техническое обеспечение.

ANNOTATION

Kiba L.M. Management of productive supplies inventories by the enterprises in the sphere production and transporting of natural gas. — Manuscript.

Dissertation on the obtainment degree of candidate in economic science, by the speciality 08.00.04 — economics and management of enterprises (oil and gas industry). — Ivano-Frankivsk National Technical University of oil & gas. Ivano-Frankivsk, 2009.

Dissertation has been concentrate on the investigation of the theoretical and practical methods of production reserves management of the material and technical resources (MTR) of entities in oil & gas complex Ukraine.

It has been elaborated conceptual methods for the buildup of strategic targets in management of productive supplies MTR which based on the principle of profit maximization as newly seen oriented influence upon this process what give us opportunity to enlarge basic terms which absent in strategy of oil&gas complex (OGC) development.

Elaborated forms of management reporting would became the basis for the system management calculation in the enterprises in the sphere of productive supplies. It has determined priorities for the effective functioning of enterprise warehousing. Scientifically justified methodical recommendations for the efficient financial cover of productive supplies.

There were build up the model of business support of management of productive supplies basis of which are summarizing of independent modules, grouped according to the measures which as distinct from present segmental indexes could achieve transition from financial control of enterprises activity in the sphere of productive supplies to the managerial and vice versa.

Keywords: productive supplies, material and technical resources, gas production and gas transportation enterprises, controlling, management reporting, material and technical supplying.